

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України Шевченко Галини Павлівни на дисертаційне дослідження Залесової Ірини Віталіївни «Підготовка майбутніх учителів до формування міжнаціональної толерантності в учнів загальноосвітніх навчальних закладів», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Початок ХХІ ознаменувався однією із найжахливіших криз у світі, яку філософи називають антропологічною кризою, що демонструє знищення людського в людині, Людини з людським обличчям. А що значить бути Людиною з людським обличчям? Перш за все, це мати ціннісну свідомість, це бути людиною високої моралі. Процеси, які сьогодні відбуваються в Україні яскраво свідчать про те, що ми багато втратили від недооцінки проблем виховання у підростаючих поколіннях системи цінностей і смислів людського буття, формування моральних, естетичних, громадянських, професійних ідеалів. На арену нашого життя відверто вийшли корупція, підступність, жадоба до панування над іншими завдяки нечесно заробленим здобуткам, ненависть і жорстокість. Такі ціннісні категорії, як культура взаємовідносин, співчуття, милосердя, співстраждання, толерантність замінилися людиноненависністю, байдужістю, відкритою злістю і агресивністю. В цих умовах особливо гостро постає проблема виховання толерантності, культури, духовності, морально-естетичних ідеалів, культури вчинку і краси людської поведінки. Особливо це актуально для нашої країни, де проживають різні національності, різні люди за своєю вірою і переконаннями.

Проблема міжнаціональної толерантності окреслена в документах ООН, ЮНЕСКО, Римського Клубу, Білій книзі міжкультурного діалогу "жити разом у рівності і гідності", Національній доктрині розвитку освіти в Україні та ін. Шляхом спасіння людства є безумовно діалог культур, культура

взаємодіє людей різних національностей і вірувань, завдяки яким формуються одна з найвищих людських моральних цінностей – міжнаціональна толерантність.

Дисертаційне дослідження Залєсової Ірини Віталіївни і присвячене вирішенню надзвичайно актуальної і своєчасної наукової проблеми підготовки майбутніх вчителів до формування міжнаціональної толерантності в учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Саме від вчителя, від рівня його культури, духовності, етики, толерантності залежить майбутнє нації. Адже, культура виховується культурою, духовність – духовністю, толерантність – толерантністю, а образ ідеальної людини виховується людиною, здатною нести в собі любов до інших.

У дисертації всебічно обґрунтовано актуальність теми, чітко визначений категоріальний апарат дослідження, представлена методологія, теорія та практика роботи. Цінність дисертаційного дослідження, на наш погляд, полягає у новизні, яку відкриває дослідник. Аналіз дисертаційного дослідження свідчить про вдалу спробу автора інноваційно розкрити міжнаціональну толерантність як одну з характеристик, що значною мірою впливає не тільки на розвиток соціального клімату, міжособистісних відносин, політику, а й виступає найбільш актуальним завданням для розвитку сучасної людини та її виховання.

Освіта та виховання є духовно-культурною цінністю і важливо сформувати не тільки людину розумну, розуміючу, але й таку, яка усвідомлює, що таке совість, повага, доброта, любов. Весь світ тримається на любові, тому дисертантка і звертається до філософського, соціокультурного, психологічного та педагогічного аналізу категорії "міжнаціональна толерантність", в основі якої лежать вищі моральні цінності.

Концептуальна основа дисертаційного дослідження науково обґрунтована, логічно побудована; вона базується на засадах гуманістичної, соціокультурної філософії освіти, котра формує і спрямовує світогляд майбутнього учителя, педагога на усвідомлення людини як вищої духовної цінності, здатної подолати збайдужілість і упередження, агресію і ворожість,

які атакують свідомість й емоційну сферу особистості (за Е. Фроммом, Д. Мірандолою, Д. Келлі). Розглядаючи генезу та еволюцію міжнаціональної толерантності, дисертантка всебічно і ґрунтовно розкрила сутність цього феномену, виокремила окремі його компоненти, структуру, зміст. Теоретичний аналіз основних категорій дослідження свідчить про широту наукової ерудиції дисертантки, здатності до глибоких наукових узагальнень і володіння вмінням виокремити на основі вивчення наукової літератури ті позиції, на яких побудований власний погляд на проблему. Особливістю дослідження Залєсової Ірини Віталіївни є її чітко виражена концепція, оригінальний погляд на підготовку майбутніх вчителів до формування міжнаціональної толерантності в учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Варто зазначити, що дослідниця досить аргументовано й логічно обґрунтувала роль учителя у формуванні міжнаціональної толерантності учнів загальноосвітніх навчальних закладів та довела необхідність здійснення ефективної професійної підготовки майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах до формування вище зазначеного феномену, як позитивної якості особистості.

На самодостатньому науковому рівні обґрунтовано методологічні засади дослідження, де провідним є соціокультурологічний, діяльнісний, особистісно –орієнтований підходи. Це дало можливість автору здійснити аналіз сучасної парадигми вищої освіти, простежити, як окреслена проблема досліджувалася у вітчизняній теорії та практиці.

Дисертанткою на високому рівні здійснено діагностику готовності майбутніх учителів до професійної діяльності за умов національної та культурної різноманітності складу учнів сучасних загальноосвітніх навчальних закладів. Згідно проведеного дослідження, більшість студентів виявляє низький або достатній рівень готовності до майбутньої професійної діяльності з окресленого напрямку виховання. Проте, все ще залишається чимала кількість опитуваних майбутніх фахівців, які не виявляють готовності до своєї майбутньої професійної діяльності.

У ході аналізу результатів констатувального етапу дослідження було виявлено різні причини цього явища, але головними із них залишаються: низький рівень знань як про власну історію і культуру, так і про історію та культуру інших народів; пануючі у суспільстві етнічні стереотипи, уявлення про інші національності, що викликає ворожість, упереджене ставлення та небажання спілкуватися чи взаємодіяти; внутрішнє неприйняття змін, що відбуваються у суспільстві, відсутність знань про сутність феномену міжнаціональної толерантності, власна байдужість тощо. Водночас, результати констатувального етапу експерименту дали змогу дисертантці з'ясувати реальний стан досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній науці й практиці та виявити суперечності між потребами суспільства й держави у високому рівні забезпечення формування міжнаціональної толерантності учнів, можливостями навчально-виховного процесу вищого педагогічного навчального закладу у підготовці майбутніх учителів та реальним станом підготовки їх до формування міжнаціональної толерантності в учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

На основі аналізу змісту автореферату та дисертації можна стверджувати, що представлене дослідження засвідчує високий рівень компетентності авторки у своїй проблемі, здатність на основі системного бачення шляхів її вирішення та пріоритетних положень побудувати власну модель її розв'язання, в якій знайшли своє логічне відображення критерії оцінювання, показники, організаційно – педагогічні умови та шляхи їх реалізації.

Автором досліджені сучасні тенденції в удосконаленні професійної підготовки майбутніх учителів до формування міжнаціональної толерантності у школярів. Тут домінантними виступають такі складові, як: висока професійна компетентність, спрямованість на розвиток позитивних психологічних установок, полікультурних властивостей особистості, орієнтація на високі міжнародні стандарти з урахуванням національних особливостей країни.

Принципово важливим є обґрунтування дисертантом змісту й організаційно – педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до

формування міжнаціональної толерантності в учнів ЗНЗ. Тут дисертант дотримується особистісно-орієнтованого, діяльнісного, культурологічного підходів, й проводить свій аналіз на засадах набутого досвіду.

Як позитив відзначимо також, що авторка достатньо глибоко аналізує сутність поняття готовності майбутнього учителя до професійної діяльності та на основі аналізу психолого-педагогічних праць, виділяє функції професійної компетенції, розглядає професійну готовність майбутнього учителя до формування міжнаціональної толерантності як єдність взаємопов'язаних професійних компетенцій (комунікативна, культурознавча, педагогічна, психологічна, методична тощо, що, у свою чергу, містять комплекс взаємопов'язаних структурних елементів, що передбачаються як цілісною системою навчання, обов'язковими складовими якої виступають фундаментальність, глибина, інтелектуальна і практична спрямованість, особистісно і професійно – орієнтований характер.

Досить цікавий за своїм змістом, насиченим методичними новинками, відомими методичними прийомами, адаптованими до теми дослідження, є методичний блок експериментальної частини дослідження з поєднанням індивідуальної, групової та колективної форм взаємодії учителя та учнів.

Використання оптимальних (в основному нетрадиційних) методів у поєднанні з їх відповідним комунікативним забезпеченням сприяли становленню сприятливої морально-психологічної атмосфери, створенню умов для формування внутрішньої мотивації, яка в свою чергу виступила рушійною силою успішної реалізації визначених організаційно – педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до формування міжнаціональної толерантності на практиці.

До експериментальної роботи було залучено достатню кількість майбутніх учителів. Кількісні показники експериментальної роботи належним чином проаналізовано та систематизовано, результати чітко відображено у табличному матеріалі та поясненнях до нього.

Вище сказане свідчить про очевидну прикладну цінність розробленої методики, про придатність до впровадження при організації навчально – виховного процесу та взаємодії майбутніх учителів з учнями ЗНЗ.

Результати дослідження знайшли широке висвітлення у наукових працях дисертантки (1 методичний посібник та 6 одноосібних статей у провідних фахових виданнях, 2 – у зарубіжних виданнях, 3- у збірниках наукових праць та матеріалів конференцій). Ці публікації зроблено на основі великої дослідно-експериментальної роботи, яка проводилась протягом 3 років, на достатньо об'ємному експериментальному матеріалі з використанням комплексу теоретичних та емпіричних взаємопов'язаних методів наукового дослідження, в якому відображено власний досвід роботи зі студентами в контексті проблематики дослідження.

Таким чином, зміст дисертаційної роботи Залесової І.В. засвідчує, що її автору вдалося повною мірою досягти поставленої мети, довести висунуту гіпотезу та повністю розв'язати поставлені перед нею завдання. Достовірність результатів і висновків проведеного дослідження забезпечена методологічною та теоретичною обґрунтованістю його вихідних положень; значним обсягом досліджуваного матеріалу, його критичним аналізом; застосуванням комплексу об'єктивних методів науково-педагогічного дослідження, адекватних його меті й завданням. Зміст автореферату є ідентичним змісту дисертації.

Оцінюючи позитивно проведене дослідження як інноваційне і, згідно логіки викладу змісту завершене, в контексті наукової дискусії дозволяє висловити деякі міркування.

1. На наш погляд, об'єкт дослідження визначено надзвичайно широко. Адже, мова в дисертації йдеться про підготовку майбутніх вчителів до формування міжнаціональної толерантності в учнів загальноосвітніх навчальних закладів, тому і об'єкт має бути більш конкретним: процес підготовки майбутніх вчителів до формування міжнаціональної толерантності в учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

2. Проблема міжнаціональної толерантності є проблемою планетарної значущості. Отже, міжнаціональна толерантність є загальнолюдською духовно-моральною цінністю, яка забезпечує на Планеті мир, співробітництво, взаємодопомогу, взаємоповагу, взаєморозуміння, спокій в кожній країні і в душі кожної людини. Тому, серед визначених в дослідженні методологічних підходів домінуючим повинен би бути аксіологічний, який би дав можливість розкрити аксіологічні детермінанти міжнаціональної толерантності, які протидіють зіткненню цивілізацій і сприяють впровадженню діалогу культур як шляху до спасіння людства. Запорукою миру є ціннісна свідомість Людини, Вчителя як носія найвищих цінностей – ідеалів. З аксіологічним тісно пов'язані всі інші підходи: культурологічний, компетентнісний, особистісно-орієнтований, діяльнісний.

3. Представлена в дисертаційному дослідженні професійна модель підготовки майбутнього вчителя до формування міжнаціональної толерантності в учнів дещо розмита. В модель включено дуже багато компонентів, які можна було б згрупувати і чітко структурувати. Доцільно було б представити її наочно, як зображення структурних компонентів та їх взаємодії.

4. Зaslугою дисертантки є прагнення всебічно розглянути досліджувану проблему. Проте, у параграфі 1.2 (ст. 45-46) зустрічаються повтори і спостерігається відхилення від теми. Автор захоплюється аналізом різних поглядів, що приводить до втрати власної наукової позиції щодо проблеми. Навряд чи правомірно детально розкривати сутність категорій: критерії, показники, адже це все давно відомо педагогічній науці.

5. Розкриваючи сутність категорій компетентність і професійна компетенція доречно було б говорити не тільки про знання, але й необхідність формувати у майбутніх вчителів *розуміння і мудрості*. Особливу увагу на це звертають сучасні зарубіжні вчені.

6. У дисертації нерівномірно представлені параграфи. Так, у першому розділі перший параграф містить 30 сторінок, а у другому розділі 2.1. – 6 сторінок, 2.2. – 6 сторінок, 2.3. – 14 сторінок...

7. Категорія "толерантність" органічно пов'язана з духовністю особистості, тому, очевидно, доцільно розглядати і аналізувати їх у взаємодії. Бездуховна людина не може бути толерантною.

8. У дисертації часто зустрічаються поняття "ставлення", але й і у філософській, і у психологічній, і педагогічній класичній літературі існує термін "відношення". На мій погляд, категорію "відношення" не можна підміняти поняттям "ставлення", яке є значно вужче "відношення".

Загальний висновок:

Дисертаційне дослідження Залєсової Ірини Віталіївни "Підготовка майбутніх учителів до формування міжнаціональної толерантності в учнів загальноосвітніх навчальних закладів" є фундаментальним, оригінальним, інноваційним науковим дослідженням, що є значним науковим внеском в сучасну вітчизняну педагогічну науку і відповідає вимогам, які ставляться до досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, а його автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Доктор педагогічних наук, професор,

член кореспондент НАПН України,

, завідувач кафедри педагогіки

Східноукраїнського національного

університету імені Володимира Даля

Г.П. Шевченко

Підпис доктора педагогічних наук, професора Шевченко Г.П. засвідчую:

Особистий підпис *Шевченко Г.П.*
стверджую
Начальник загального відділу
Національної академії педагогічних
наук України *С.В. Крижановський с.о.*